

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**VPLIV FINANČNO-GOSPODARSKE KRIZE NA FARMACEVTSKO
INDUSTRIJO – PRIMER KRKE D.D.**

Ljubljana, oktober 2009

MAJA KOREN

IZJAVA

Študentka Maja Koren izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom doc. dr. Aleksandra Kešeljevića, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

Kazalo

UVOD	1
1 OPREDELITEV FINANČNO-GOSPODARSKE KRIZE	1
1.1 OPREDELITEV FINANČNE KRIZE	1
1.2 OPREDELITEV GOSPODARSKE KRIZE	3
2 FINANČNA KRIZA IN NJEN VPLIV NA REALNI SEKTOR V SVETU IN SLOVENIJI	4
2.1 POTEK SEDANJE KRIZE	4
2.2 VZROKI ZA NASTANEK KRIZE IN NAČINI NJENEGA REŠEVANJA	6
2.3 VPLIV FINANČNO KRIZE NA REALNI SEKTOR V SVETU IN SLOVENIJI	8
2.3.1 <i>Vpliv na avtomobilsko industrijo</i>	9
2.3.2 <i>Vpliv na industrijo bele tehnike</i>	11
2.3.3 <i>Vpliv na živilsko industrijo</i>	12
2.3.4 <i>Vpliv na farmacijo</i>	13
3 VPLIV KRIZE NA POSLOVANJE KRKE D.D.	16
3.1 PREDSTAVITEV DRUŽBE KRKA D.D.	16
3.2 VPLIV FINANČNE KRIZE NA TRŽENJE IN PRODAJO	17
3.3 VPLIV FINANČNE KRIZE NA VLAGANJA IN NALOŽBE	20
3.4 VPLIV FINANČNE KRIZE NA ZAPOSLOVANJE	21
3.5 VPLIV FINANČNE KRIZE NA TRGOVANJE Z DELNICO	22
SKLEP	23
LITERATURA IN VIRI	25
PRILOGE	1

Kazalo tabel

Tabela 1: Prikaz 10 vodilnih proizvajalcev originalnih zdravil v letu 2008.....	13
Tabela 2: Prikaz 10 vodilnih generičnih družb v letu 2008	14
Tabela 3: Prikaz 5 vodilnih biotehnoloških družb v letu 2008	14
Tabela 4: Rast svetovnega trga zdravil v letih 2004-2008.....	15
Tabela 5: Sestava skupine Krka na dan 30.6.2009	16
Tabela 6: Prodaja skupine Krka in družbe Krka, d.d., po regijah v prvem polletju 2008 in 2009	17
Tabela 7: Prodaja skupine Krka in družbe Krka, d.d. po skupinah izdelkov v prvem polletju 2008 in 2009	19
Tabela 8: Število in struktura zaposlenih glede na izobrazbo v skupini Krka.....	21

Kazalo slik

Slika 1: Trgovanje s Krkinimi delnicami od leta 2006 do 2009	23
--	----

UVOD

Sedanja finančna kriza ima korenine v poku nepremičninskega balona trgov, predvsem ameriškega. Cene nepremičnin v ZDA so v zadnjih desetih letih strmo rastle. Glavni razlog rasti je bilo naraščanje povpraševanja po nepremičninah, zaradi obilne ponudbe poceni denarja in bančnih kreditov, katere so banke plasirale v hipotekarne kredite in iz njih izvedene finančne instrumente. Zaradi nizkih obrestnih mer so bili nizki tudi zneski anuitet za odplačevanje hipotekarnih kreditov. S padcem cen nepremičnin in prenehanjem odplačevanja hipotekarnih kreditov, je močno padla tudi vrednost iz njih izvedenih finančnih instrumentov. Med bankami je zavladalo nezaupanje, ki je pripeljalo do tega, da je medbančni denarni trg postal mrtev.

Finančna kriza, ki se je začela kot pok nepremičninskega balona, se je prenesla tudi v realni sektor gospodarstva. Prišlo je do zmanjšane gospodarske aktivnosti, do odpuščanj, porasta brezposelnosti in stečajev. Na primeru štirih različnih panog bom prikazala v kakšni meri današnja kriza vpliva na njih. Cilj mojega diplomskega dela je ugotoviti, kako močno finančno gospodarska kriza v svetu in pri nas vpliva na farmacevtsko industrijo. Predpostavljam, da je farmacevtska dejavnost neciklična in tako mnogo manj podvržena vplivom zunanjega okolja.

V prvem poglavju bom opredelila finančno in gospodarsko krizo. V drugem poglavju se bom osredotočila na potek sedanje krize, vzroke njenega nastanka in načine reševanja. V zadnjem poglavju se bom osredotočila na naše največje farmacevtsko podjetje Krka, d.d. z namenom pokazati kako močno jo je kriza prizadela. Moja hipoteza je, da je vpliv finančne krize na farmacevtsko dejavnost šibkejši zaradi same narave farmacevtske dejavnosti.

1 OPREDELITEV FINANČNO-GOSPODARSKE KRIZE

1.1 Opredelitev finančne krize

Izraz finančna kriza se pojavlja v zvezi z različnimi tipi kriz, ki se pojavljajo na finančnih trgih. Glede na to, da je splošni koncept finančne krize zelo obširen, se je v praksi in v analitičnem preučevanju kriz uveljavila klasifikacija, po kateri se krize med seboj delijo po tem, kateri aspekt njenega učinkovanja je najbolj izražen. Na podlagi tega kriterija se krize delijo na tri osnovne tipe, in sicer na valutno, bančno in dolžniško krizo:

a) Valutna kriza

Kohsaka (1999, str. 18) je valutno krizo definiral kot kombinacijo akutnega zmanjšanja deviznih rezerv in nenadne depreciacije valute. V literaturi pa se pojavljata dve definiciji valutnih kriz. Ožja definicija opredeljuje valutno krizo kot precejšnjo devalvacijo oz. depreciacijo valute. Ta definicija je sicer enostavna in praktična za uporabo, vendar ne upošteva primerov, ko so monetarne oblasti z intervencijo uspele ubraniti tečaj domače valute. Zato se je pojavila širša definicija, ki pravi, da je valutna kriza vsaka kriza, ki zaradi špekulativnega napada na valuto povzroči njeno znatno devalvacijo oz. depreciacijo ali pa državo prisili, da brani stabilnost

deviznega tečaja s financiranjem iz deviznih rezerv in/ali s povišanjem obrestne mere (Mrak, 2002, str. 606).

b) Bančna kriza

Do bančne krize pride, ko dejanski ali potencialni navali na banke in/ali njihova nesposobnost rednega obnavljanja finančnih virov povzročijo bodisi nezmožnost teh subjektov za poravnavanje svojih obveznosti bodisi z intervencijo države in v obliki finančne pomoči bankam, s katero se želi preprečiti njihova nelikvidnost in morda tudi nesolventnost (Mrak, 2002, str. 606).

c) Dolžniška kriza

Dolžniška kriza, ki jo nekateri imenujejo tudi fiskalna kriza pa nastane, ko država ni več sposobna obnavljati starih kreditov in/ali zagotavljati svežih sredstev, zaradi česar je prisiljena bodisi v razglasitev moratorija na odplačevanje kreditov v tujini bodisi v koordinatno reševanje problema s tujimi upniki, in to v obliki prestrukturiranja dolžniških obveznosti (Mrak, 2002, str. 574).

Razlage finančnih kriz so se torej s časom vse bolj oddaljevale od mnenj, ki so krizam pripisovala poslabšanje ekonomskih temeljev države in približevale tistemu, ki za krize bolj krivijo spremembe v odnosu mednarodnih finančnih trgov do države. Te spremembe v razlogih, ki pojasnjujejo finančne krize, se v teoretični literaturi kažejo v obliki različnih generacij modelov kriz. V nadaljevanju bodo na kratko predstavljene osnovne značilnosti prvih treh generacij modelov (Mrak, 2002, str. 608).

a) Prva generacija modelov

V tej generaciji modelov valutnih kriz je krivda za špekulativne napade na valuto pripisana nekonsistentnosti ukrepov ekonomske politike v državi, pri čemer gre zlasti za nekonsistentnost med fiskalno politiko in režimom fiksnega deviznega tečaja domače valute. Veliki proračunski deficiti, ki jih je mogoče financirati z ekspanzivno monetarno politiko, spremljani z zmanjševanjem deviznih rezerv, vodijo v špekulativni napad na domačo valuto in nazadnje v valutno krizo (Mrak, 2002, str. 608).

b) Druga generacija modelov

Druga generacija modelov finančnih kriz zagovarja stališče, da izbruh valutne krize ni nujno posledica nekonsistentnosti ekonomskih politik v času pred špekulativnim napadom na valuto. Do nenadnega napada na valuto lahko pride tudi zaradi nenehne in nepredvidene spremembe v pričakovanju trga glede vzdržnosti fiksnega deviznega tečaja valute. Če napad na valuto dvigne stroške vzdrževanja deviznega tečaja na raven, ki za državo ni več sprejemljiva - to seveda povzroči prekinitev vezave deviznega tečaja – govorimo o tako imenovani samoizpolnjujoči se krizi. Osnovna značilnost takšne krize je, da se z devalvacijo/depreciacijo domače valute upravičijo pričakovanja trga ter da je prisotna stalna negotovost, ali bo v določenem položaju, v katerem se država nahaja, do izbruha krize dejansko prišlo ali ne. Druga generacija modelov valutnih kriz je dala vsebinsko nov pogled na obravnavano problematiko in ob tem ne zavrača

osnovnih ugotovitev prve generacije modelov. Dejstvo je, da k razvoju in izbruhu valutne krize v posamezni državi prispevajo tako nedoslednosti v njeni ekonomski politiki, kakor tudi panika na mednarodnih finančnih trgih; in druga generacija modelov daje poudarek prav slednjemu (Mrak, 2002, str. 609).

c) Tretja generacija modelov

Začetnik tretje generacije modelov je Krugman, ki je v svojem članku iz leta 1998 prišel do sklepa, da noben od obeh do sedaj razvitih modelov valutne krize ni primeren za teoretično razlago finančne krize, do katere je prišlo v Aziji leta 1997. V članku ugotavlja, da je bila kriza v tej regiji bistveno bolj vseobsegajoča kot tradicionalne valutne krize, tako da so bile države izpostavljene finančni krizi, ki je poleg valutne vključevala tudi bančno in dolžniško. Eno od temeljnih značilnosti tretje generacije modelov je torej v tem, da se ne ukvarjajo več z deviznimi krizami, temveč so predmet njihovega preučevanja finančne krize kot celota. Logika Krugmanove razlage finančne krize v Aziji je naslednja: veliki pritoki kapitala, ki so prihajali v Azijo, so povzročili izredno agresivno politiko bančnega sektorja v teh državah, pri čemer pa krediti niso bili vedno odobreni na osnovi kvalitetne presoje projektov in kreditojemalcev. Ko so države liberalizirale finančno-kapitalske račune svojih plačilnih bilanc, so dale svojim bankam "posredno garancijo", da jih bodo rešile v primeru finančnih težav. Moralni hazard ustvarjen na ta način, je še pospešil zadolževanje azijskih bank v tujini, na aktivni stranki njihovih bilanc pa je pomenil odobravanje kreditov za vse bolj tvegane projekte. Mnogi od teh kreditov so bili namenjeni financiranju nepremičnin, katerih cene so bile v času pred izbruhom krize nerealno visoke. Kriza je najprej izbruhnila kot bančna kriza – banke niso več mogle servisirati svojih obveznosti – zaradi finančnega vključevanja v reševanje bank pa so se mogle države odpovedati fiksnemu deviznemu tečaju (Mrak, 2002, str. 611).

Opredeljenim generacijam modelov je skupno, da je do kriz prišlo predvsem zaradi izgube zaupanja tujih kreditorjev/investitorjev v državo, saj je to običajno povzročilo nenadne odtoke kapitala iz države ter prekinitve dostopa države in njenih subjektov do svežih finančnih sredstev (Mrak, 2002, str. 605). Krize na žalost s pomanjkanjem likvidnosti in zaradi nje manjše posojilne podpore gospodarstvu vplivajo na realni sektor gospodarstva (Štiblar, 2009, str. 106).

1.2 Opredelitev gospodarske krize

Gospodarski krizi pravimo v narodnem gospodarstvu obdobje občutno negativnega dogajanja v gospodarstvu. Značilnosti gospodarskih kriz so (Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 434):

- a) Močno upadejo potrošniški nakupi, medtem ko se zaloge avtomobilov in drugih trajnih dobrin nepričakovano povečajo. Ko se podjetja odzovejo z zmanjšanjem proizvodnje, pade realni BDP. Kmalu zatem močno padejo tudi naložbe podjetij v tovarne in opremo.
- b) Povpraševanje po delu se zmanjša. To najprej opazimo kot skrajšanje povprečnega delovnega tedna, temu sledita odpuščanje in višja brezposelnost.
- c) Ko se zmanjša povpraševanje po surovinah, hitro upadejo tudi njihove cene.
- d) V recesiji močno upadejo tudi poslovni dobički. Ko vlagatelji zavohajo poslovni zastoj, se znižajo tudi cene delnic.

- e) V recesiji običajno upadejo tudi obrestne mere, saj se zmanjša povpraševanje po kreditih.

Nihanja outputa, inflacije, obrestnih mer in zaposlenosti sestavlja poslovni cikel, ki zaznamuje vsa tržna gospodarstva. Glede na konjunktorna nihanja, ločimo tri oblike nezaželenih stanj v gospodarstvu, in sicer stagnacijo, recesijo in depresijo:

- a) **stagnacija** je obdobje, kjer gospodarstvo ne narašča, kar pomeni, da output v gospodarstvu ostaja isti glede na preteklo obdobje,
- b) **recesija** je obdobje, v katerem BDP upade v vsaj dveh zaporednih kvartalih,
- c) **depresija** pa je daljše obdobje, ki ga označuje visoka brezposelnost, nizka raven outputa in naložb, poslabšan poslovni optimizem, padajoče cene in pogosti stečaji.

Razlogi za gospodarsko krizo so lahko zelo različni. Lahko jih razdelimo v dve skupini: zunanje (eksterne) in notranje (interne). Zunanji dejavniki so tisti, ki niso del ekonomskega sistema, kot npr.: vojne, epidemije, revolucije in volitve, odkritje novih zemlja in naravnih virov.

Nasprotno pa so notranji dejavniki, ki se pojavljajo znotraj ekonomskega sistema:

- a) J.M. Keynes je opozoril na pomen sil agregatnega povpraševanja pri določanju nihanj. V skladu z načelom **teorije multiplikatorja in akceleratorja** hitra rast outputa spodbuja naložbe. Visoke naložbe pa spodbujajo višjo rast outputa. In tako se proces nadaljuje, dokler ne dosežemo meje zmogljivosti gospodarstva. Pri tej meji pa se gospodarska rast upočasni. Počasnejša rast zmanjša naložbene izdatke in kopičenje zalog, kar običajno povzroči recesijo. Proces deluje tudi nasprotno, dokler ne dosežemo najnižje točke. Potem se gospodarstvo stabilizira in spet obrne navzgor (Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 436).
- b) Poznamo še **monetarne teorije**, ki pripisujejo poslovne cikle širjenju in krčenju rasti denarja in kredita. Pri tem načinu so denarni dejavniki glavni vir nihanja agregatnega povpraševanja.
- c) Potem so še zagovorniki **realnih poslovnih ciklov**, ki trdijo, da se lahko inovacije v enem sektorju razširijo na preostalo gospodarstvo in povzročijo nihanja gospodarske dejavnosti.
- d) Tu so tudi **politične teorije** poslovnih ciklov, ki pripisujejo nihanja politikom, ki manipulirajo s proračunsko in denarno politiko, da bi bili vnovič izvoljeni (Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 437).

2 FINANČNA KRIZA IN NJEN VPLIV NA REALNI SEKTOR V SVETU IN SLOVENIJI

2.1 Potek sedanje krize

19. julija 2007 je indeks Dow Jones Industrial Average prvič presešel 14.000 točk. Dva tedna po tem je Bela hiša objavila podatke, ki so s ponosom omenjali dobre gospodarske dosežke pod budnim očesom Bushove administracije: "Predsednikove politike za spodbujanje rasti pomagajo ohranjati moč, prožnost in dinamičnost našega gospodarstva (Krugman, 2009, str. 165).

9. avgusta 2007 je francoska banka BNP Paribas začasno ustavila dvige iz treh svojih skladov in tako se je začela prva velika finančna kriza 21. stoletja (Krugman, 2009, str. 165). Septembra 2007 je z navalom na banko "padla" britanska banka Northern Rock.

Februarja 2008 so ZDA s 168 milijardami dolarjev davčnih povračil želele pospešiti končno povpraševanje, da bi se izognili gospodarski recesiji. Pomagalo je le delno, ker tovrstnih spodbud ljudje ne trošijo, temveč jih prihranijo za pričakovane slabe čase.

Marca 2008 je padla prva iz peterice velikih investicijskih bank v ZDA, Bear Stearns, ki jo je kasneje kupila J. P. Morgan ob dodatni podpori ameriškega FED v višini 30 milijard dolarjev. V začetku septembra 2008 so ZDA nacionalizirale dve največji hipotekarni finančni ustanovi, Fannie Mae in Freddy Mack, ki sta vključeni v zavarovanje več kot polovice od prek enega trilijona dolarjev hipotekarnih posojil v ZDA. Kritično pa je, da so ju pred tem privatizirali, zasebni lastniki pa so ju pripeljali do bankrota. 15. septembra 2008 sta padli naslednji dve od velike peterice investicijskih bank v ZDA, Merrill Lynch in Lehman Brothers. Kljub obljubljeni podpori kupcu s strani FED v obliki dodatne likvidnosti je samo Bank of America kupila prvo za 50 milijard dolarjev, druga pa je bankrotirala (Štiblar, 2008, str. 92).

Naslednji dan, 16. septembra 2008, je ameriška vlada odobrila 85 milijard dolarjev dvoletnega posojila največji ameriški zavarovalnici AIG, da bi jo rešila bankrota, v zameno pa je dobila varščino v višini 80% delnic. Gre za nacionalizacijo, ker bi padec ustanove s 700 milijoni komitentov po vsem svetu, enim trilijonom bilančne vsote in 116.000 zaposlenimi lahko povzročil z verižno reakcijo in propad svetovnega finančnega sistema. AIG je bila prevelika, da bi lahko propadla.

Oktobra 2008 je ameriška vlada za zaustavitev padanja domin predlagala, kongres pa po popravku odobril, finančni paket za sistemsko rešitev ameriškega finančnega sistema in Wall Streeta. Gre za 700 milijard dolarjev odobrenih proračunskih sredstev. S tem naj bi oživili denarni in posojilni trg. Po sprejemu tega paketa so v ponedeljek (6. oktobra 2008) borzni indeksi na Wall Streetu padli prek 7%, kar kaže, da finančni trgi niso verjeli v uspeh finančnega paketa. Tudi realni sektor se je poglabljal vse bolj v recesijo. Še nižje so padli borzni indeksi na Japonskem, v Evropi in Rusiji, dosegli so tri- do petletne minimume (Štiblar, 2008, str. 94). V oktobru 2008 so finančne injekcije "prijele", tako da novih stečajev finančnih ustanov ni bilo več. Borzni indeksi so iz dneva v dan divje nihali in se ustavili šele v prvem tednu novembra 2008 na ravni, ki je bila do 40% nižja od vrednosti konec leta 2007.

Decembra je k močnemu negativnemu vzdušju pripomogla uradna objava, da so ZDA v recesiji že eno leto. Decembra sta tudi ECB in Bank of England znižali obrestni meri. ECB je ključno obrestno mero znižala za 0,75 odstotne točke, Bank of England pa za celo odstotno točko, na dva odstotka.

Januarja 2009 so bili objavljeni podatki, da se je število zaposlenih v ZDA v lanskem letu znižalo za 2,4 milijona. To je najvišja brezposlenost v zadnjih 15 letih v ZDA. Zaradi aktualne krize je brez služb ostalo največ zaposlenih v gradbenem sektorju in pri proizvajalcih avtomobilov. Veliko so odpuščali tudi trgovci in finančne družbe.

Marca 2009 je Obamova administracija pomagala malim podjetjem, saj jim je namenila skoraj 16 milijard dolarjev, za ublažitev kreditnega krča na trgu posojil. 30. marca je Barack Obama zavrnil načrt prestrukturiranja največjega ameriškega proizvajalca avtomobilov General Motors in zaradi tega je odstopil predsednik uprave Rock Wagoner. Vodstvo se je začelo pripravljati na stečaj oziroma prisilno poravnavo.

Aprila 2009 je družba Realty Trac, ki vodi evidence o zaplembah, sporočila, da so banke in družbe za nepremičninsko financiranje, kot sta hipotekarni družbi pod vladnim nadzorom Fannie Mae in Freddie Mac, v prvem tromesečju zaplenile skoraj 191 tisoč hiš in stanovanj, kar je za 13% manj kot v zadnjem tromesečju leta 2008.

Junija je General Motors razglasil stečaj po tistem, ko je leta 2001 začel poslovati na robu rdečih števil. Vanje je dokončno zabredel leta 2004, nato pa ga je kljub 20 milijard dolarjev težki pomoči močno prizadela gospodarska kriza. Načrt za naprej predvideva, da se bo po opravljenem nadzorovanem stečajnem postopku rodilo novo, manjše in rentabilno podjetje General Motors. Njegova 60-odstotna lastnica bo država.

Julija 2009 so ameriški kupci množično hiteli v avtomobilske salone, prodajalci in avtomobilska industrija pa si manejo roke zaradi uspešnega programa staro za novo, s katerim je želela država s cest spraviti čim več starih, neekonomičnih in okolju neprijaznih vozil. Milijardo dolarjev vreden program, ki se ga je prijelo ime "denar za kripe", je dosegel takšen uspeh, da je kongres odobril še dodatni dve milijardi, da bi zadostili potrebam kupcev.

2.2 Vzroki za nastanek krize in načini njenega reševanja

Kriza, ki se je začela v ZDA kot nepremičninska in se prenesla na finančno področje, se širi v dveh smereh: prek ZDA v Evropo in druge dele sveta, in iz finančnih trgov v realno gospodarstvo, kjer se je z razraščanjem hipotekarnih posojil tudi v osnovi začela.

Prvi razlog je, da namesto, da bi varčevalec (posojilodajalec) neposredno posodil denar posojilojemalcu, v konkretni situaciji kupcu hiše ali druge nepremičnine, pri čemer bi se osebno pogodila za pogoje posojila in bila seznanjena s ceno in tveganji posla, se med njiju s pomočjo listinjenja vrine kar sedem skupin in še večje število posrednikov. To so hipotekarni posrednik, banka, "originator", upravljalec terjatve do začetnega posojilojemalca, upravljalec novega vrednostnega papirja, podjemnik, agencija za ocenjevanje bonitete in zavarovalnica. Vsak akter ima v celotnem poslu svojo "funkcijo", vsak zahteva provizijo za svojo finančno storitev. Stroški posla naraščajo, kar se lahko poplača le, če tržna cena originalne hipoteke narašča. Samo pretvarjanje osnovnega posojila denarja v vrednostne papirje pa v resnici nima druge funkcije, kot da razprši tveganje. V resnici pa skriva tveganje osnovnega posla hipotečnega posojila in njegove izvore. Tveganje je objektivno gledano prihodnje negotovo dejstvo, ki ga ni mogoče odpraviti z nikakršnim finančnim instrumentom, lahko se le prenaša med nosilci. Prodaja tveganj iz osnovnega posla povečuje likvidnost v sistemu in celotno posojilno aktivnost izmakne strogi kontroli centralnih bank. S tem postane nadzor bank nepomemben in nemočen, takšni pa so tudi

ukrepi monetarne politike. Finančni in monetarni balon se napihuje zunaj sektorja poslovnih bank, v finančnih ustanovah, ki v svojem emitiranju niso dovolj nadzorovane (Štiblar, 2008, str. 87). Ingo Walter vidi kot zdravilo proti ponovitvi neomejenega napihovanja balona zahtevo, da mora vsak igralec v opisani finančni verigi zadržati del odobrenega posojila (in s tem tveganj, ki so z njim povezana) pri sebi in ga ne more v celoti prenesti na druge. To bi omejilo obseg posojil, seveda, če bodo vse navedene ustanove pod strožjim nadzorom finančnih nadzornikov, kot so bile do sedaj (Štiblar, 2008, str. 91).

Celotna "piramidna shema" je slonela na predpostavki, da bodo kupci hiš odplačevali najeto hipotekarno posojilo, njihovo odplačevanje pa na predpostavki, da bodo cene nepremičnin še naprej rasle, tako da bodo kupci z nakupom hiše v resnici pridobili zaradi povečanja vrednosti hiš. Ko je v letu 2006 počil prvi nepremičninski balon, je to povzročilo tudi pok finančnega balona. Piramidna shema se je podrla. Hipotekarni posojilojemalci so namreč kmalu ugotovili, da je postalo njihovo posojilo mnogo večje, kot imajo rednih dohodkov in kot je znižana tržna vrednost njihove nepremičnine. Zato niso bili več sposobni redno odplačevati anuitet posojil. S tem hipotekarne obveznice niso bile servisirane in tako tudi tranše novih izvedenih finančnih instrumentov CDO (collateralized debt obligation), v katere so bila zapakirana in razpršena drugorazredna hipotekarna posojila, niso vračale obljubljenega. Ker se ni vedelo, kakšna tveganja vsebujejo, so jih njihovi imetniki začeli hitro prodajati, kar jim je dodatno znižalo ceno, saj nihče ni želel kupovati "mačka v žaklju". Kmalu so finančne ustanove ostale na aktivih z nelikvidnimi CDO, na pasivi pa so morale izplačevati depozite (Štiblar, 2008, str. 86-89). Edini način reševanja posledic krize, ki izzvenevajo v nesolventnosti bank in drugih finančnih ustanov, so zasebni prevzemi ali nacionalizacija kritičnih finančnih ustanov, torej poddržavljanje stebrov kapitalizma v razvitem svetu, kar se že dogaja. Banke imajo v aktivih neprodajljive obveznice, na pasivi pa depozite, ki jih v kriznih trenutkih deponenti pogosto želijo dvigniti. Zmanjka jim likvidnosti, če je obseg danih posojil in kupljenih obveznic večji od obsega pridobljenih depozitov. Nimajo dovolj kapitala za pokritje razlike, zato jih morajo bodisi dokapitalizirati lastniki, bodisi jih kupijo druge zasebne finančne ustanove in jih dokapitalizirajo, zadnja možnost pa je, da vstopi država in jih z dokapitaliziranjem nacionalizira. V krizi pogosto prevlada zadnja možnost. Če država prispeva sveži kapital, se banke obnovijo in vrnejo k normalnemu poslovanju. Tako lahko država postane lastnik bank neposredno ali skozi menjavo dolgov za kapital. Tako je v veliki meri nacionaliziran danes bančni sektor v ZDA, EU in drugih razvitih državah, kar jih bo stalo okrog 10% BDP (Štiblar, 2008, str. 118).

Da finančne ustanove ne bi propadle iz likvidnostnih razlogov, so se morale dodatno zadolževati na denarnem trgu, kjer pa je likvidnosti zmanjkalo. Banke niso bile več pripravljene posojati denarja drugim bankam, tudi po višjih obrestnih merah ne, ker jih je skrbelo, da ga ne bodo dobile nazaj. Da se ne bi zlomil celotni bančni sistem, so morale dodatno likvidnost bankam nuditi centralne banke iz primarne emisije (Štiblar, 2008, str. 90). Centralne banke s tem vbrizgajo dodatno likvidnost v sistem, kar bi potem, ko se bodo razmere uredile, lahko vodilo tudi k višji inflaciji. Pot k rešitvi je v tem, da hipotekarne obveznice in zadolžnice postanejo spet prodajljive. Trenutno zanje sploh ni povpraševanja, torej nimajo cene. Da bi jo vzpostavili, jih bo prva odkupovala država. Banke in druge finančne ustanove bodo na trgu neprodajljive obveznice

prodale državi in dobile zanje gotovino. Prek trgovanja z državo se bo znova vzpostavila cena obveznic. To nezaupanje, da noben ni želel začeti kupovati obveznice, lahko preseka le država z začetkom odkupovanja teh obveznic (Štiblar, 2008, str. 91).

Zaradi globalizacije, so investitorji iz enih držav močno prisotni v drugih državah. Do leta 2007 so imele ZDA v tujini naložb v višini 128 odstotkov svojega BDP-ja ter obveznosti v višini 145 odstotkov. Ker so ameriški investitorji imeli veliko premoženja v tujini, so bili manj izpostavljeni gospodarskemu nazadovanju v Ameriki, in ker so tuji investitorji imeli veliko premoženja v Ameriki, so bili manj izpostavljeni gospodarskim upadom pri njih doma. Ko pa je šlo v Ameriki vse narobe, so te naložbe delovale kot nekaj, čemur ekonomisti pravijo "prenosni mehanizem", ter omogočili krizi, ki se je začela na trgu stanovanjskih nepremičnin v ZDA, da vedno znova dobi nov zagon v tujini (Krugman, 2009, str. 177). Hitro rastoči trgi pa so imeli posebno Ahilovo peto, imenovano "carry trade". To trgovanje je izposojanje v državah z nizko obrestno mero (Japonska) in posojanje v državah z visoko obrestno mero (Brazilija, Rusija). To trgovanje je bilo izjemno donosno, dokler se ni ponesrečilo. Pot, po kateri so sredstva pritekala iz Japonske in drugih držav z nizkimi obrestnimi merami, je bila presekana. Ker kapital ni več odtekal iz Japonske, je vrednost jena poskočila v nebo; ker kapital ni več pritekalo v države s hitro rastočimi trgi, je vrednost njihovih valut globoko padla. To je privedlo do velikih kapitalskih izgub za vse, ki so si izposodili v eni valuti in posojali v drugi. To je dejansko privedlo do največje valutne krize in nove katastrofe za svetovni finančni sistem (Krugman, 2009, str. 179). Zaradi širitve finančne krize na trge hitro rastočih gospodarstev, je globalno reševanje te krize rešitev tudi za države v razvoju. Ameriška centralna banka je ponudila centralnim bankam držav s hitro rastočimi gospodarstvi valutne zamnežave, na podlagi katerih so si po potrebi lahko izposojale dolarje (Krugman, 2009, str. 186).

2.3 Vpliv finančne krize na realni sektor v svetu in Sloveniji

Lastnost finančne krize je, da preko motenega delovanja finančnega sistema negativno vpliva na delovanje realnega sektorja. Znaki finančne krize se kažejo v (Štiblar, 2008, str. 106):

- a) počasnejši gospodarski rasti v svetu,
- b) počasnejši rasti svetovne trgovine,
- c) padcu cen surovin,
- d) posojilni suši in obrnjeni tokovi kapitala (od revnih k bogatim državam),
- e) padcu indeksa transportnih cen,
- f) padcu pomoči najrevnejšim državam,
- g) padcu indeksa potrošniške klime,
- h) padcu prodaje avtomobilov in hiš.

Ti znaki kažejo, da velike razvite države, v takih časih, niso sposobne ustvarjati dovolj trošenja, da bi tovarne in delavci imeli delo. Prisoten pa je tudi strah pred valutnimi špekulanti (Krugman, 2009, str. 181). Vse to zavira gospodarsko rast, saj se zaradi strahu pred negotovimi razmerami v prihodnosti, zmanjšuje potrošnja in povečuje varčevanje, kar negativno vpliva na gospodarsko

rast. Pok nepremičninskega balona povzroči nelikvidnost, katere posledica je posojilni krč. Podjetja ne morejo dobiti bančnih posojil ali pa so ta zelo draga (Štiblar, 2008, str. 89).

Vpliv finančne krize na realni sektor lahko razložimo skozi vpliv finančne krize na posamezne panoge, ki proizvajajo življenjsko manj pomembne dobrine in storitve ali pa življenjsko nujne dobrine in storitve. Med življenjsko manj pomembne panoge spadajo panoge, ki proizvajajo običajne in luksuzne dobrine, kot je avtomobil, mali gospodinjski aparati in počitnice. Za te dobrine je značilno reaktivno prožnejše (bolj elastično) povpraševanje. To pomeni, da se količina povpraševanja močneje odzove na spremembo cene. Med življenjsko nujne panoge pa spadajo tiste, ki proizvajajo življenjske potrebščine, kot so hrana, obleka in zdravila. Za te dobrine je značilno relativno bolj togo (neelastično) povpraševanje, to pomeni, da se količina povpraševanja šibkeje odzove na spremembo cene. Ti proizvodi so življenjsko pomembni in se jim le težko odpovemo, tudi če njihova cena poraste. Sedaj bom na kratko predstavila vpliv finančne krize na poslovanje dveh panog, ki sta življenjsko manj pomembni in dveh panog, ki sta nujni za preživetje. Moja hipoteza je, da je vpliv finančne krize na farmacevtsko dejavnost in prehransko industrijo manjši od vpliva finančne krize na avtomobilsko industrijo in industrijo bele tehnike.

2.3.1 Vpliv na avtomobilsko industrijo

Avtomobilaska industrija je ena najpomembnejših gospodarskih panog na svetu in je bolj kot kadarkoli vpeta v mednarodno ekonomijo. V razvitih državah, kot so Japonska, ZDA, Francija in Nemčija, predstavlja s svojim obsegom in visoko specializirano proizvodnjo z vsemi poddobavitelji pomemben faktor ekonomskega razvoja, konkurenčnosti in tehnične inovativnosti, zato zahteva od svojih kadrov dobro usposobljenost in nenehno pridobivanje novih znanj in veščin. Pri avtomobilski industriji se bje zelo oster konkurenčni boj. Porabniki namreč zahtevamo čedalje bolj kakovostna vozila z vedno bolj bogato opremo po čim nižjih cenah. Evropskim proizvajalcem vozil dodatne finančne težave povzročajo tudi okoljevarstvene smernice in uredbe Evropske unije, ki od njih v naslednjih letih zahtevajo razvoj okolju prijaznejših tehnologij oziroma motorjev z manjšo porabo in nižjimi količinami izpustov toplogrednih plinov (Žagar, 2008).

Kot pravi Guy Fournier, se danes avtomobilaska industrija po svetu sooča s hudimi težavami zaradi finančne krize in upada gospodarske rasti. Fournier kljub trenutnim težkim posledicam finančne krize za avtomobilsko industrijo predvideva, da bo ta do leta 2030 zelo narasla ravno na račun rasti življenjskega standarda v državah v razvoju (Žagar, 2008).

Toyota, japonski avtomobilski gigant, je pred kratkim objavila, da prvič po letu 1941 pričakuje izgubo iz poslovanja. Za leto 2008 naj bi znašala 1,2 milijarde evrov, saj je prodala štiri odstotke manj vozil kot leto prej. Toyota je zaradi krize že zaprla 3000 delovnih mest na Japonskem, zmanjšala pa bo tudi proizvodnjo v Indiji in zamrznila uresničevanje načrta gradnje nove tovarne v Združenih državah (Delo FT, 2009). Prav tako bo Mazda, peti največji japonski proizvajalec avtomobilov, ukinila 1300 delovnih mest. Družba je tudi zmanjšala proizvodnjo in je v letu 2008 proizvedla za 48.000 avtomobilov manj od prvotnih načrtov (Poslovni dnevnik, 2009).

Francoski avtomobilski sektor zaposluje 10 odstotkov vsega delovno aktivnega prebivalstva v Franciji. Renault je v Evropi ukinil 6000 delovnih mest, družba PSA Peugeot Citroen pa 3500 delovnih mest. Tako PSA Peugeot Citroen kot Renault je močno prizadel padec prodaje novih avtomobilov, in sicer se je prodaja oktobra na mesečni ravni znižala za 7,3 odstotka (Poslovni dnevnik, 2008). Renault je v letošnjem prvem polletju ustvaril za 2,71 milijarde evrov čiste izgube, enako obdobje lani pa je sklenil s čistim dobičkom v višini 1,58 milijarde evrov. Prodaja je upadla za 23,7 odstotka.

Nemški proizvajalec luksuznih avtomobilov Daimler je zmanjšal število začasnih delavcev oz. ni podaljšal pogodb o zaposlitvi za določen čas (naj bi šlo za okoli 570 delovnih mest). V drugem letošnjem četrtletju je ustvaril za 1,06 milijarde evrov čiste izgube, medtem ko je v enakem obdobju lani družba beležila za 1,4 milijarde evrov čistega dobička. Izguba je posledica nižje prodaje vozil Mercedes Benz (Poslovni dnevnik, 2008). Nemški proizvajalec avtomobilov Volkswagen je med aprilom in junijem ustvaril 283 milijonov evrov čistega dobička. Prodal je za 27,2 milijarde evrov avtomobilov, kar je 7,7 odstotka manj kot v enakem obdobju lani. Prodaja se je znižala predvsem v Evropi in ZDA, na Kitajskem in v Braziliji pa je narasla (Wolfsburg, 2009).

Tudi pri nas so veliki izvozniki v avtomobilski industriji, kot so Revoz, Cimos, TPV, začutili prve posledice finančne krize zaradi upadanja obsega naročil in rastočih pritiskov na zniževanje cen. Proizvajalci motornih vozil, prikolic in polprikolic so v preteklem letu ustvarili 45 mio EUR čistega dobička, kar je za 39 odstotkov manj kot preteklo leto. V Revozu se je prodaja leta 2008 znižala za 2,9% glede na leto 2007 in čisti dobiček je bil manjši za 34% v istem obdobju. V Revozu so potem, ko so bili v začetku novembra 2008 zaradi poslabšanega povpraševanja primorani skržiti obseg proizvodnje na dve izmeni in pol ter uvesti določeno število nedelovnih dni, od srede aprila 2009 prešli s trenutne dnevne proizvodnje okoli 750 vozil na okoli 880 vozil, za kar so za določen čas zaposlili okoli 150 novih sodelavcev. Novomeško podjetje TPV, ki zaposluje 500 ljudi, je moralo iti zaradi nujnosti prilagajanja proizvodnje tržnim razmeram s 1. januarjem 2009 na 36-urni delavnik. Razmere na trgu so se stabilizirale in tako s 1.10.2009 TPV ponovno prehaja na 40-urni delavnik. Hkrati je bil s sindikati podpisan sporazum, v skladu s katerim se bo v okviru novega referenčnega obdobja nadaljevala začasna prerazdelitev delovnega časa. Namen sporazuma je uravnavanje pričakovanih nihanj proizvodnih naročil do konca novembra 2010. Je pa eno redkih podjetij, ki je povečalo čisti dobiček za 8% v letu 2008 glede na leto 2007. Recesija in padec prodaje avtomobilov v Evropi so imele za posledico znižanje naročil kupcev pri podjetju Cimos. Tako je bil v februarju organiziran dvodnevni kolektivni dopust. V prvi polovici leta 2009 so dosegli 152,1 milijona evrov prihodkov od prodaje, kar je za 8,5% manj kot v enakem obdobju lani.

Avtomobilska industrija, doma in po svetu, je očitno utrpela veliko poslovno škodo zaradi finančne krize. Večina podjetij so beležila nižje prodaje in nižje dobičke, glede na predhodno obdobje. Na krizo so se podjetja najpogosteje odzvala tako, da so prešla na 36-urni delovnik in s tem omogočila ohranitev čim večjega števila delovnih mest, saj je bilo v tej panogi največ

odpuščanj. Drugi ukrepi so bili zmanjšana proizvodnja, odpustitev pogodbeno zaposlenih delavcev, znižanje stroškov in podobno.

2.3.2 Vpliv na industrijo bele tehnike

Med proizvajalci bele tehnike je huda konkurenca, ki sili celotno panogo k stalnim izboljšavam izdelkov in cenovni konkurenčnosti. Posledica je poslovanje z izredno nizkimi maržami. Poslovanje z nizkimi maržami je zelo zahtevno, zlasti v negotovih razmerah, saj lahko vsaka sprememba na stroškovni ali prihodkovni strani pahne podjetje v izgubo. In v zadnjih letih je bilo takšnih sprememb veliko: od hitre rasti materialnih stroškov, zaradi rasti cen surovin pred leti, pritiskov na plače zaradi visoke inflacije v začetku leta 2008, do padca povpraševanja v zadnjem četrtletju 2008 (Kovačič & Mastnak, 2009).

Trojici (Whirlpool, Electrolux, Indesit) je uspelo v prvem četrtletju 2008 v povprečju še povečati prihodke za 0,9 odstotka v primerjavi z istim obdobjem leta 2007. Objavljeni rezultati za zadnje četrtletje 2008 kažejo bistveno slabšo sliko, saj so se prihodki v povprečju zmanjšali kar za dobrih deset odstotkov. Proizvajalci bele tehnike so v zadnjem letu v Evropi prodali 10 odstotkov manj izdelkov in v ZDA kar 14 odstotkov manj kot v letu 2007 (Kovačič D. & Mastnak S., 2009). Electrolux je tako po besedah predsednika uprave Hansa Sträberga leto 2008 končal z okoli 4.000 manj zaposlenimi kot je leto začel. Več kot polovica proizvodnje že poteka na trgih v razvoju, kjer je delovna sila cenejša. Podobno razmišljajo tudi pri Whirlpoolu in Indesitu. Slednji se je krize lotil z zmanjšanjem naložb, operativnih stroškov in proizvodnje. S krčenjem proizvodnje in odpuščanjem želijo podjetja zmanjšati zaloge in se prilagoditi na manjše povpraševanje (Kovačič & Mastnak, 2009).

Skupina Gorenje je v prvem četrtletju letos ustvarila 14,7 milijona evrov izgube, konsolidirani prihodki od prodaje pa so znašali 286,6 milijona evrov, kar je za 5,6 odstotka manj kot v istem obdobju lani. Predsednik uprave Gorenja Franjo Bobinac pravi, da je največji delež k znižanju prihodkov prispevala prodaja v Ukrajini (kar za 80 odstotkov), Rusiji, Romuniji in na Hrvaškem. Za te trge je značilna tudi slaba likvidnost in povečano kreditno tveganje. Za nevtralizacijo negativnih učinkov krize so vse aktivnosti Gorenja letos osredotočene na tri cilje: zagotavljanje prostega denarnega toka, krepitev tržnih deležev in ohranjanje produktivnih delovnih mest. Za sporazumno prekinitev delovnega razmerja se je odločilo 150 delavcev. V Gorenju je šlo s 1. julijem na čakanje od 600 do 800 delavcev, za njihove plače je država prispevala 50 odstotkov denarja, Gorenje pa 35 odstotkov. Med čakanjem na delo se bodo ti delavci tudi izobraževali. Na čakanju pa so lahko največ pol leta, ta vladni protikrizni ukrep pa bo veljal leto dni. Član uprave in delovski direktor Drago Bahun pravi, da letos v matični družbi Gorenje, ki zaposluje čez 5000 delavcev, število zaposlenih zmanjšujejo za desetino.

Finančna kriza, kreditni krč in recesija so v letu 2008 pomembno znižali povpraševanje po izdelkih bele tehnike. Prihodki iz prodaje so se v četrtem kvartalu 2008 znižali med 10 in 15 odstotki. Kriza je podjetja prizadela različno, a za večino velja, da so pogoji poslovanja med letom postali pomembno strožji. V težkih razmerah so podjetja hitro spremenila svoje cilje in zdaj veliko večji poudarek namenjajo stabilnosti in varnosti poslovanja. Glavni ukrep, s katerim

se prilagajajo na nove razmere, je zmanjšanje proizvodnje. To se kaže v zapiranju tovarn in odpuščanju zaposlenih.

2.3.3 Vpliv na živilsko industrijo

Industrija prehrane in pijač je eden izmed najpomembnejših in najbolj dinamičnih industrijskih sektorjev sveta. Samo v Evropi jo sestavlja približno 310 000 podjetij, ustvarja pa delovna mesta za več kot 4 milijone ljudi. Z več kot 800 milijard EUR letnega prometa je ta raznoliki sektor močan izvoznik in proizvajalec neštetihih končnih izdelkov na izredno konkurenčnih domačih in mednarodnih trgih.

Slovenski minister za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Milan Pogačnik deli podjetja v tri skupine. Prvo imamo živilsko predelovalna podjetja, ki so malo zadolžena, dobro vpeta v okolje, so vezana v veliki meri na lokalni trg. Ta podjetja bodo krizo manj občutila, še posebej, če se ukvarjajo s primarnimi proizvodi, ki so vezni na vsakodnevno življenje potrošnika. V drugo skupino sodijo podjetja, ki so bila izjemno proizvodno naravnana ter so ogromno investirala in se tudi zadolžila. Ta podjetja so v težkem položaju, ker v primeru zmanjšane prodaje, ki se nedvomno pojavlja v nekaterih sektorjih, imajo težavo z vračanjem posojil. Za ta podjetja ni nujno, da bodo uspešno prestala krizo. Imamo pa še zadnjo skupino podjetij, ki so najbolj problematična. To so živilsko predelovalna podjetja, ki so vključena v neko gospodarsko verigo, so njen del in so preprosto samo predmet nakupa in prodaje, samo zato, da mogoče kakšna druga dejavnost ali podjetje preživi. Ta so v tragični situaciji, kajti to so lahko zelo dobra živilsko predelovalna podjetja s poznanimi blagovnimi znamkami, ki bodo kljub temu zaradi načina razmišljanja lastnikov izginila (STA, 2009).

Skupina Kraš je v prvem polletju leta 2009 ustvarila prihodke v višini 67,6 milijona EUR, kar je za 3,8% manj kot ustvarjeni prihodek v prvi pollovcici leta 2008. Čisti dobiček je v istem obdobju znašal 2,6 milijona EUR, kar je za 275 tisoč EUR manj kot v prvi pollovcici leta 2008. Družba Kellogg je vodilni svetovni proizvajalec žita, ki je v drugem četrtletju realizirala boljše rezultate od pričakovanih, kljub teku stroškovnih pritiskov in izzivov gospodarskega okolja. V drugem četrtletju so bili čisti prihodki od prodaje 3,2 milijarde dolarjev, kar predstavlja 3% zmanjšanje v primerjavi z drugim četrtletjem leta 2008. Vendar je notranja rast čistih prihodkov od prodaje, ki izključuje učinke tuje valute, zrasla za 3%. Poslovni izid iz poslovanja za drugo četrtletje je bil 553 milijonov dolarjev, kar je za 4% več kot v enakem obdobju leta 2008.

Družbi Droga in Kolinska sta bili nekdaj med vodilnimi proizvajalci živil v Sloveniji. Po združitvi so začeli opuščati nekatere programe in prodajo znanih blagovnih znamk. Ključni namen Združitve Droge in Kolinske je bil, da v zaostrenih tržnih razmerah iz dveh manjših prehrabenihih družb ustvari eno močno družbo, katere cilj je postati regionalni vodja v svoji panogi. V živilski industriji imajo prednost "lokalnega okusa". Droga Kolinska je lani ustvarila 387 milijonov EUR prihodkov in 25 milijonov EUR prihodkov iz poslovanja. Tudi poslovanje v letošnjem prvem četrtletju je na lanski ravni (Mušič, 2009). Krizo občutijo tudi v Žitu. Predsednik uprave Iztok Brič je povedal, da se jim povečuje prodaja cenejšega kruha na račun tistega v srednjem in višjem cenovnem razredu, podobno je tudi pri testeninah in zamrznjenih

izdelkih (Pihlar, 2009). Je pa skupina Žito d.d. v prvem polletju leta 2009 poslovala nad načrti. Čisti poslovni izid je znašal 353 tisoč evrov. Prodaja skupine je v letošnjem polletju ostala na nivoju lanskoletnega.

Finančna kriza je vplivala na racionalnejšo porabo tudi na področju prehrambenih izdelkov, zlasti se ta kaže v poseganju potrošnikov po nizkocenovnih izdelkih, ne glede na njihovo poreklo in kakovost. Živilska industrija je ena izmed panog v gospodarstvu, ki je poleg farmacevtske industrije, najmanj prizadeta. Kriza se v kmetijstvo seli počasneje, kot v druge sektorje gospodarstva, kar je vidno iz poročil o polletnem poslovanju, ki ostaja na ravni lanskoletnega. Tudi ni bilo velikih odpuščanj.

2.3.4 Vpliv na farmacijo

Farmacevtska industrija je panoga, katere glavne naloge so odkrivanje, hitro in varno razvijanje novih zdravilnih učinkovin ter proizvodnja in trženje novih in učinkovitih zdravil. Posebna pozornost je namenjena varnosti in učinkovitosti zdravil, saj ne smejo ogroziti uporabnikovega zdravja. Razvrstitev podjetij je odvisna od razvrstitve zdravil, ki se delijo glede na originalnost:

- a) **originalna zdravila** – predstavljajo popolno novost v zdravljenju bolezni v določeni terapevtski skupini. Popolnoma nova zdravilna učinkovina zahteva dolgo obdobje razvoja in zelo visoke stroške,

Tabela 1: Prikaz 10 vodilnih proizvajalcev originalnih zdravil v letu 2008

Podjetje	Država	Prodaja v mrd \$	Rast v %
1. Pfizer	ZDA	44,2	-1
2. Sanofi-Aventis	Francija	37,8	-4
3. GlaxoSmithKline	V. Britanija	37,7	-2
4. Roche	Švica	33,2	8
5. AstraZeneca	V. Britanija	31,6	7
6. Novartis	Švica	28,1	10
7. Johnson & Johnson	ZDA	24,6	-1
8. Merck & Co.	ZDA	23,9	-1
9. E. Lilly	ZDA	20,4	9
10. Wyeth	ZDA	19,0	2

Vir: Delo FT, 4.5.2009, str. 22.

- b) **generična zdravila** – so proizvodi, ki jih lahko proizvaja podjetje po preteku patentne zaščite. Razvoja in raziskovanj praktično ni, zato so zdravila stroškovno manj zahtevna.

Tabela 2: Prikaz 10 vodilnih generičnih družb v letu 2008

	Družba	Država	Prodaja v mrd \$	Rast v %
1.	<i>Teva</i>	Izrael	11,1	18
2.	<i>Sandoz</i>	Nemčija	7,6	5
3.	<i>Mylan</i>	ZDA	5,1	9
4.	<i>Ratiopharm</i>	Nemčija	2,6	10
5.	<i>Stada</i>	Nemčija	2,2	3
6.	<i>Watson</i>	ZDA	1,9	2
7.	<i>Ranbaxy</i>	Indija	1,7	4
8.	<i>Dr. Reddy</i>	Indija	1,4	10
9.	<i>Krka</i>	Slovenija	1,3	14
10.	<i>Richter Gedeon</i>	Madžarska	1,2	5

Vir: Delo FT, 4.5.2009, str. 22.

- c) **biotehnološka zdravila** – so zdravila, katerih zdravilna učinkovina je snov biološkega izvora in pomenijo povsem nov pristop k zdravljenju nekaterih hudih bolezni.

Tabela 3: Prikaz 5 vodilnih biotehnoloških družb v letu 2008

	Družba	Država	Prodaja v mrd \$	Rast v %
1.	<i>Amgen</i>	ZDA	15,0	2
2.	<i>Genentech/Roche</i>	ZDA/Švica	10,5	12
3.	<i>Merck Serono</i>	Nemčija	6,8	5
4.	<i>Genzyme</i>	ZDA	4,6	21
5.	<i>BiogenIDEC</i>	ZDA	4,1	29

Vir: Delo FT, 4.5.2009, str. 22.

V svetovni farmacevtski industriji se kljub krizi še intenzivneje nadaljujejo procesi konsolidacije in koncentracije. Poleg finančne in gospodarske svetovne krize so ključni vzroki za taka gibanja še vedno hitri procesi internacionalizacije in globalizacije svetovnega gospodarstva, regulatorni vplivi (registracijski postopki, zaščita intelektualne lastnine, sodni spori), racionalizacija stroškov zdravstva, naraščujoča konkurenčnost poslovanja, spremenjena struktura in velikost konkurentov na globalnem farmacevtskem trgu, povečana vlaganja v raziskovalno-razvojne dejavnosti in vedno večja vlaganja v marketinško-prodajne dejavnosti. Procesi združevanja in povezovanja farmacevtskih podjetij pa vodijo v vedno večjo stopnjo tržne oligopolizacije svetovnega farmacevtskega trga, ki hkrati spreminja strukturo, razvojno, marketinško in prodajno ter celovito operativno in strateško konkurenčno moč posameznih farmacevtskih podjetij (Kesič, 2009). V prilogi 1 je pregled povezovanj svetovnih farmacevtskih družb v letu 2008 in 2009.

Leta 2008 je svetovni farmacevtski trg dosegel 4,5 odstotno stopnjo rasti. Stopnja rasti svetovnega farmacevtskega trga je bila lani najnižja v zadnjih petih letih. Obenem napovedi o nižjih stopnjah rasti v prihodnjih letih, kažejo na vpliv svetovne finančne in gospodarske krize na farmacevtski sektor. Lani se je večina vodilnih svetovnih farmacevtskih družb soočala s težavami v poslovanju, saj so le redke povečale prodajo. Večina vodilnih družb, kot na primer Pfizer, Sanofi-Aventis, GlaxoSmithKline, Johnson & Johnson in Merck&Co., je lani znižala

prodajo. Relativno ugodne rasti prodaje pa so dosegli švicarska Roche in Novartis, angleška AstraZeneca ter ameriški farmacevtski družbi E. Lilly in Wyeth (Kesič, 2009).

Tabela 4: Rast svetovnega trga zdravil v letih 2004-2008

Leto	Vrednost v mrd \$	Rast v %
2004	559	12,2
2005	601	7,5
2006	643	7,0
2007	684	6,4
2008	715	4,5

Vir: Delo FT, 4.5.2009, str. 22.

Na primeru treh velikih svetovnih farmacevtskih podjetij bomo pogledali ali je viden vpliv finančne krize na njihovo poslovanje ali ne. Švicarski farmacevt Novartis je v letošnjem prvem četrtletju ustvaril 1,98 milijarde dolarjev čistega dobička, kar je za 14 odstotkov manj kot v enakem obdobju leto prej. Ta je nižji predvsem zaradi stroškov, povezanih s skoraj 40 milijard dolarjev vrednim prevzemom ameriškega podjetja za očesno opremo Alcon. K nižjemu dobičku so prispevale tudi tečajne izgube, naložbe v nove izdelke in izredni prihodki v letu 2008. Prihodki švicarskega farmacevta so se v istem obdobju zmanjšali za dva odstotka, na 9,7 milijarde dolarjev, kar je v skladu z letošnjimi pričakovanji družbe. Kot vidimo se dobiček Novartisa ni znižal zaradi krize, vendar drugih dejavnikov poslovanja. Tako dobički kot prihodki so v skladu s pričakovanji. Tudi leto 2008 so končali z rekordnim dobičkom in rekordno prodajo, kljub nestanovitnemu finančnemu trgu.

Ameriški farmacevt Pfizer je v letu 2008 potrojil dobičke glede na leto 2007. V prvem četrtletju 2009 pa je ustvaril 3,67 milijarde čistega dobička, kar je za 11 odstotkov manj kot v enakem obdobju lani. Prihodek se je znižal za osem odstotkov. Vpliv krize je viden šele z letošnjim letom, vendar pa ni močan. Pfizer bi rad do leta 2012 letno prodajo na rastočih trgih povečal za tri milijarde dolarjev, cilja pa predvsem na Kitajsko, Brazilijo, Mehiko, Rusijo, Turčijo, Indijo in malo v manjšem obsegu tudi na bližnji vzhod.

Negotove gospodarske razmere, ki zajemajo ves svet, so začele vplivati tudi na poslovanje farmacevtskih družb. Toda vpliv krize ni tako močan kot v avtomobilski industriji in industriji bele tehnike. Svetovna farmacevtska industrija kljub kriznim časom, možnosti za prodaje svojih izdelkov vidi na tako imenovanih vzhajajočih trgih, kot so kitajski, indijski, ruski, turški, mehiški, brazilski in južnokorejski. Na večjo prodajo v Rusiji naj bi vplivala uvedba obveznega zdravstvenega zavarovanja. Učinkovitost farmacevtskih družb povečujejo tudi prevzemi oziroma povezovanja in združevanja. S tem podjetja optimizirajo in zmanjšujejo stroške poslovanja, krepijo raziskave in razvoj, združujejo prodajna in marketinška omrežja in tako krepijo svoj položaj na trgu (Pavlin, 2008).

V Sloveniji imamo dve veliki farmacevtski podjetji in to sta Krka, d.d. in Lek, d.d.. Novembra 2002 je bil Lek prevzet s strani švicarskega farmacevta Novartis. Sedaj je Lek del enega največjih farmacevtskih podjetij na svetu in tudi njegove poslovne odločitve so sprejete s strani

Novartis. Prav zaradi tega sem se odločila, da se v svoji diplomski posvetim največjemu slovenskemu farmacevtu Krki, d.d., ki je še vedno v slovenski lasti. Tako bom v poglavju 3 podrobneje predstavila skupino Krka in pokazala ali in v kakšni meri je finančno gospodarska kriza vplivala na njeno poslovanje.

Neugodne posledice s finančno krizo poglobljene recesije v realnem sektorju povzročajo predvsem pomanjkanje bančne posojilne podpore gospodarstvu, hkrati pa se slabšajo tudi drugi pogoji gospodarjenja, pada povpraševanje po produktih in storitvah v tujini in doma. Evropska komisija je objavila komunikacijo o ukrepanju za zmanjšanje vplivov finančne krize v realnem gospodarstvu. EU se mora na gospodarsko krizo odzvati z usklajenimi ukrepi, njihova prednostna naloga pa mora biti ohranitev delovnih mest in krepitev kupne moči prebivalcev. Vsi ukrepi morajo biti v skladu s politikom zagotavljanja konkurenčnosti, kar pomeni, da Evropska komisija ne podpira nikakršnega protekcionizma (Štiblar, 2008, str. 120). Kot vidimo je bila moja hipoteza pravilna, da je finančna kriza mnogo bolj prizadela avtomobilsko industrijo in industrijo bele tehnike, kjer so beležili velika odpuščanja in slabše poslovne rezultate glede na predhodna leta. Manj je prizadela panoga s togim povpraševanjem, med katere spadata živilska industrija in farmacevtska industrija.

3 VPLIV KRIZE NA POSLOVANJE KRKE D.D.

3.1 Predstavitev družbe Krka d.d.

V prvih 50. letih svojega razvoja je družba Krka, d.d., prešla iz majhnega farmacevtskega laboratorija, ustanovljenega 23. aprila 1954 v Novem mestu, do mednarodnega podjetja z najsodobnejšimi tovarnami in raziskovalnimi laboratoriji.

Tabela 5: Sestava skupine Krka na dan 30.6.2009

	Delež lastništva
Terme Krka, d.o.o., Novo mesto	100%
KRKA-FARMA d.o.o., Zagreb, Hrvaška	100%
KRKA ROMANIA S.R.L., Bukarešta, Romunija	100%
KRKA-FARMA DOO BEOGRAD, Beograd, Srbija	100%
KRKA-FARMA DOOEL, Skopje, Makedonija	100%
KRKA-FARMA, d.o.o., Sarajevao, Bosna in Hercegovina	100%
OOO KRKA-RUS, Istra, Ruska federacija	100%
KRKA-POLSKA Sp. z.o.o., Varšava, Poljska	100%
KRKA ČR, s.r.o., Praga, Češka republika	100%
KRKA Magyarorszá g Kft., Budimpešta, Madžarska	100%
KRKA Slovensko, s.r.o., Bratislava, Slovaška	100%
TAD Pharma GmbH, Cuxhaven, Nemčija	100%
KRKA Sverige AB, Stockholm, Švedska	100%
ALTERNOVA Arzneimittel GmbH, Dunaj, Avstrija	100%
KRKA Farmaceutica, Unipessoal Lda., Estoril, Portugalska	100%
KRKA USA, LLC, Wilmington, ZDA	100%
KRKA PHARMA DUBLIN LIMITED, Dublin, Irska	100%

Vir: Polletno poročilo Krka, d.d., 2009.

V teh letih so zrasli v globalno družbo, ki zaposluje več kot 7.763 ljudi, prodajajo na več kot 70 svetovnih trgih – in proizvajajo v lastnih tovarnah v Sloveniji, na Poljskem, v Ruski federaciji, na Hrvaškem in v Nemčiji. Skupino Krka so poleg obvladujoče družbe Krka, d.d., Novo mesto sestavljale naslednje družbe, ki so razvidne iz zgornje tabele.

Temeljna naloga Krke je omogočiti ljudem zdravo in kakovostno življenje. Uresničujejo jo z bogato paleto izdelkov in storitev – z zdravili na recept, z izdelki za samozdravljenje, s kozmetičnimi in veterinarskimi izdelki ter zdraviliško-turističnimi storitvami, z vlaganjem v ljudi in okolje, s sponzorstvom in donatorstvom. Krka tako utrjuje položaj enega vodilnih farmacevtskih generičnih podjetij na evropskem trgu, kar dosegajo samostojno s krepitvijo dolgoročnih poslovnih povezav in partnerskih odnosov na področju razvoja, oskrbe z izdelki in trženja. Znanje, sposobnost, inovativnost, delavnost in iznajdljivost omogočajo, da so hitri pri pripravi novih generičnih zdravil. Njihov cilj je biti prvi. Ne samo pri prodaji, temveč tudi pri odkrivanju novih potreb na trgih. To dosegajo z učinkovitim krajšanjem razvojnega procesa, hitrim pridobivanjem registracijske dokumentacije, usklajeno proizvodnjo in distribucijo.

S svojimi izdelki so prisotni na različnih koncih sveta, v več kot 70 državah. V okviru strategije poslovanja so si zastavili cilj uravnotežene prodaje na petih različnih območjih: Slovenija, Jugovzhodna Evropa, Vzhodna Evropa, Srednja Evropa ter Zahodna Evropa in čezmorska tržišča.

V Krki intenzivno razvijajo inovativna generična zdravila, t.i. generična zdravila z dodano vrednostjo, ki so plod lastnega znanja in zagotavljajo izdelkom ključne prednosti še več let po vstopu na tržišče. Vsa zdravila so visokokakovostna, učinkovita in varna. Svoje izdelke tržijo pod lastnimi blagovnimi znamkami.

3.2 Vpliv finančne krze na trženje in prodajo

Skupina Krka je v prvi polovici letošnjega leta s 477,8 milijona EUR prodaje presegla prodajo lanskoletnega enakega obdobja za 8,6 milijona EUR oziroma 2 %. Napovedi za leto 2009 so bile, da bo prodaja dosegla 1.062 milijonov EUR, kar vidimo po prvem polletju, da je dosegljivo. Prodajo skupine Krka in družbe Krka, d.d. prikazujem v naslednji tabeli.

Tabela 6: Prodaja skupine Krka in družbe Krka, d.d., po regijah v prvem polletju 2008 in 2009

	Skupina Krka		Družba Krka, d.d.		Rast skupine Krka (v %)
	1-6/2009	1-6/2008	1-6/2009	1-6/2008	1-6/2009/1-6/2008
Slovenija	52.709	51.201	37.022	35.640	2,95
Jugovzhodna Evropa	63.913	68.707	61.420	65.792	-6,98
Vzhodna Evropa	117.299	119.415	97.819	116.191	-1,77
Srednja Evropa	136.329	123.641	134.929	114.218	10,26
Zahodna Evropa in čezmorska tržišča	107.595	106.304	89.592	84.368	1,21
Skupaj	477.845	469.268	420.782	416.209	1,83

Vir: Polletno poročilo Krka, d.d., 2009.

Prodaja na domačem trgu je v prvem polletju znašala 52,7 milijona EUR in je bila za 2,95 % večja kot v enakem lanskem obdobju. Povečanje prodaje so kljub močnim pritiskom na zniževanje cen, ki jih prinaša sistem oblikovanja cen, dosegli pri zdravilih na recept. Teh so v obravnavanem obdobju prodali za 30,5 milijona EUR. S preko 13-odstotnim tržnim deležem Krka ostaja vodilni proizvajalec zdravil na recept v Sloveniji. Prodaja izdelkov za samozdravljenje in veterinarskih izdelkov je z vrednostjo 3,1 milijona EUR in 1,3 milijona EUR ostala na ravni lanskega obdobja. Manjša je prodaja kozmetičnih izdelkov, ki se je približala vrednosti 1 milijona EUR. Vrednost prodaje zdraviliško-turističnih storitev je v prvih šestih mesecih leta 2009 dosegla 16,2 milijona EUR in 7-odstotno rast. Kot vidimo vpliv finančne krize v prvem polletju 2009 ni bil viden na domačem trgu, saj se je prodaja povečala, le pri kozmetičnih izdelkih je bila manjša kot v letu 2008.

V prvem polletju 2009 so v državah jugovzhodne Evrope prodali za 63,9 milijona EUR izdelkov, kar predstavlja malo manj kot 7-odstotno zmanjšanje prodaje v primerjavi z enakim lanskim obdobjem. Prodaja se je zmanjšala na trgih Bolgarije, Črne gore, Hrvaške, Romunije in Srbije, na preostalih trgih pa so dosegli rast prodaje. Padeč prodaje ni posledica finančne krize ampak mnogo bolj znižanja cen izdelkov na novi listi zdravil, ki je veljavna od sredine marca letos.

Na trgih regije Vzhodna Evropa je skupina Krka v prvih šestih mesecih 2009 prodala za 117,3 milijona EUR izdelkov, kar je za slaba 1,77% manj kot v enakem lanskem obdobju. Največji delež v prodaji predstavljajo zdravila na recept, in sicer 78 %. Njihova prodaja je zrasla za 7 %. Na drugem mestu po prodaji s 17-odstotnim deležem izdelki za samozdravljenje, sledijo pa jim veterinarski izdelki s 4-odstotnim deležem v prodaji. Krka je tudi tukaj povečala prodajo zdravil na recept, kar je tudi njena osnovna dejavnost, na katero kriza nima velikega vpliva. Se je pa zmanjšala prodaja izdelkov za samozdravljenje in veterinarskih izdelkov, kar je posledica manjše kupne moči zaradi finančne krize.

Na trgih srednje Evrope je skupina Krka v prvih šestih mesecih leta 2009 dosegla prodajo v višini 136,3 milijona EUR, kar je za desetino več kot v enakem obdobju lani. Prodaja zdravil na recept, ki predstavlja 94 % celotne prodaje v regiji, je zrasla za dobrih 11 %, prodaja izdelkov za samozdravljenje pa za 10 %. Kot vidimo, kriza ni imela vpliva na prodaje v srednji Evropi. Krkini rezultati pa bi bili še boljši, če ne bi bilo valutnih nihanj na več njenih pomembnih posamičnih trgih z lokalnimi valutami, ki pa se umirjajo. Prodaja veterinarskih izdelkov se je znižala za tretjino.

V regiji Zahodna Evropa in čezmorska tržišča so v prvem polletju letošnjega leta prodali za 107,6 milijona EUR izdelkov in tako za 1,21% presegli prodajo iz enakega lanskega obdobja. Daleč največji delež v prodaji s 96 % predstavljajo zdravila na recept. Preostanek prodaje ustvarijo z veterinarskimi izdelki ter v manjši meri z izdelki za samozdravljenje. Tudi na tem tržišču je zrasla prodaja in vpliv finančne krize ni bil prisoten.

Kot lahko vidimo finančna kriza v prvi polovici leta 2009 ni prizadela prodaje skupine Krka. Na vseh področjih se je prodaja zdravil na recept povečala, kar je tudi glavna dejavnost Krke. Na

nekaterih področjih se je znižala le prodaja izdelkov za samozdravljenje in veterinarskih izdelkov, kar je posledica neugodne ekonomske situacije na teh trgih.

V strukturi prodaje skupine Krka so s 94-odstotnim deležem ter z doseženo prodajo v višini 448,2 milijona EUR v obdobju januar – junij 2009 najpomembnejši izdelki za humano uporabo. Prodaja veterinarskih izdelkov je v enakem obdobju dosegla 2,7-odstotni delež v skupini Krka. Vrednost prodaje zdraviliško-turističnih storitev je s 7-odstotno rastjo dosegla 16,2 milijona EUR, kar predstavlja dobre 3 odstotke celotne prodaje skupine Krka. V spodnji tabeli prikazujem podatke prodaje skupine Krka in družbe Krka, d.d. po skupinah izdelkov.

Tabela 7: Prodaja skupine Krka in družbe Krka, d.d. po skupinah izdelkov v prvem polletju 2008 in 2009

v tisočih EUR	Skupina Krka		Družba Krka, d.d.		Rast skupine Krka (v %)
	1-6/2009	1-6/2008	1-6/2009	1-6/2008	1-6/2009/1-6/2008
Izdelki za humano uporabo	448.235	440.849	406.871	403.181	1,68
- Zdravila na recept	403.633	386.973	366.313	351.765	4,31
- Izdelki za samozdravljenje	40.709	48.372	36.955	45.930	-15,84
- Kozmetični izdelki	3.893	5.504	3.603	5.486	-29,27
Veterinarski izdelki	12.742	12.810	12.753	12.522	-0,53
Zdraviliško-turistične storitve	16.244	15.228			6,67
Ostalo	624	381	1.158	506	63,78
Skupaj	477.845	469.268	420.782	416.209	1,83

Vir: Polletno poročilo Krka, d.d., 2009.

Napovedi za leto 2009 so bile, da naj bi prodaja zdravil na recept, ki ostajajo najpomembnejša skupina izdelkov, zrasla za 9%. Glede na prvo polletje, kjer je prodaja zdravil na recept zrasla za 4 odstotke je ta rezultat dosegljiv in vidimo, da kriza na sektor prodaje zdravil nima velikega vpliva. Drastično pa se je zmanjšala prodaja izdelkov za samozdravljenje in sicer kar za 16% glede na enako lansko obdobje. Manjša prodaja je v glavnem posledica stanja gospodarstev in zato manjše kupne moči v državah, ki so ključne za prodajo Krkinih izdelkov za samozdravljenje. Zaradi podobnih razlogov je bila prodaja kozmetičnih izdelkov manjša za 29%. Za 1% je padla tudi prodaja veterinarskih izdelkov. Rast so dosegle le zdraviliško-turistične storitve in sicer za 7%.

Če pogledamo prvi del analize, kjer smo gledali prodajo po različnih delih Evrope in sveta, vidimo, da kriza ni prizadela prodaje na domačem trgu, v srednji Evropi ter zahodni Evropi in čezmorska tržišča. Bil pa je viden manjši padec prodaje v jugovzhodni Evropi in v vzhodni Evropi, kjer je že tako ali tako nižji standard življenja in tudi manjša kupna moč. Drugi del analize, kjer smo gledali prodajo po skupinah izdelkov, vidimo, da kriza ni prizadela prodaje zdraviliško-turističnih storitev ter zdravil na recept, kar je tudi njena osnovna dejavnost. Zelo močan padec prodaje pa je bil viden pri prodaji zdravil za samozdravljenje in prodaji kozmetičnih izdelkov, kar lahko pripišemo vplivu krize.

3.3 Vpliv finančne krize na vlaganja in naložbe

V skupini Krka so v prvem polletju 2009 porabili za naložbe 48,3 milijona EUR, od tega družba Krka 44,0 milijona EUR in odvisne družbe 4,3 milijona EUR. Več kot 20 investicijskih projektov je trenutno v različnih fazah izvedbe. Nekatere med njimi zaključujejo, v fazi idejnih zasnov in projektiranja pa so že novi projekti, namenjeni posodobitvi in novim proizvodnim zmogljivostim, laboratorijem za razvojno raziskovalno dejavnost ter zagotavljanju infrastrukture za nemoten proizvodni proces. V nadaljevanju so naštetih projekti, na katerih potekajo trenutno najbolj intenzivne dejavnosti.

a) Obrat Notol za proizvodnjo trdnih farmacevtskih oblik

Trenutno je Krkina največja naložba gradnja obrata za proizvodnjo trdnih farmacevtskih oblik, ki je zasnovan tako, da je večji del zmogljivosti namenjen proizvodnji tablet in obloženih tablet, del pa proizvodnji kapsul. Spomladi 2009 so potekale aktivnosti za pridobitev gradbenega dovoljenja, z gradnjo pa so začeli v juniju. Vrednost naložbe je ocenjena na 93,0 milijona EUR. Kljub finančni krizi v septembru 2008 naložbene aktivnosti niso bile prekinjene.

b) Rekonstrukcija obrata Bršljin

Z naložbo v Bršljin bodo povečali proizvodne zmogljivosti in optimizirali materialne pretoke. V letu 2008 je potekala izgradnja ločenega objekta za proizvodnjo izdelkov z biocidnim učinkom in pripadajoče infrastrukture, trenutno pa poteka izgradnja novega sodobnega obrata za proizvodnjo sirupov. V prvi polovici leta so za naložbo porabili 7,8 milijona EUR. Kljub finančni krizi bo proizvodnja v rekonstruiranem obratu stekla po načrtih v začetku leta 2010.

c) Sinteza 4 – linija 5

V Sintezi 4 so v začetku leta vgradili tehnološko opremo ter zaključili instalacijska dela na liniji 5. V marcu so prejeli certifikat SIQ in s tem izpolnili pogoje za začetek poskusne proizvodnje. Dodatna linija je bila potrebna zaradi zahtev za proizvodnjo vse večjih količin različnih novih farmacevtskih učinkovin. S tem so omogočili proizvodnjo novih strateških izdelkov. Za naložbo so v prvem polletju porabili 3,2 milijona EUR, celotna vrednost naložbe pa je ocenjena na 11,3 milijona EUR.

d) Pelete 9, 10

V obratu Specifika bodo povečali proizvodne zmogljivosti in zagotovili proizvodne pogoje za pravočasno lansiranje kapsul na nove trge. Rekonstrukcija obsega pripravo in opremo prostorov za postavitve linije za oblaganje pelet in/ali izdelavo granulotov. Zagon proizvodnje na novi liniji načrtujejo še v letošnjem letu. Za naložbo so letos porabili nekaj manj kot 5 milijonov EUR, skupna vrednost naložbe pa je ocenjena na 8,7 milijona EUR.

e) Odvisne družbe

Zaradi potreb po povečanju proizvodnih zmogljivosti na Poljskem so obstoječo pakirno linijo zamenjali z novo, ki ima večjo zmogljivost. Linija je začela z obratovanjem februarja 2009 in deluje s polno močjo. V zaključni fazi so tudi priprave na strateško pomembno investicijo –

gradnjo dodatnih zmogljivosti v Ruski federaciji. Omenjene dejavnosti kljub krizi ne bodo prekinjene.

Za leto 2009 je za naložbe načrtovanih dodatnih 161 milijonov EUR, ki bodo namenjeni predvsem povečanju in modernizaciji proizvodnih in razvojno-raziskovalnih zmogljivosti ter infrastrukture. Prav tako je bilo v letu 2008 za naložbe danih 160 milijonov EUR in kljub kriznim časom se naložbe ne bodo zmanjšale, saj se Krka zaveda da ne sme zastati niti za hip. Tako se bodo vsi planirani projekti odvijali po načrtih. Do leta 2012 je planirana krepitev konkurenčnosti na zahodnoevropskih trgih z ustanavljanjem lastnih podjetij za trženje. Prav tako načrtujejo nadaljnjo rast tržnih deležev z nakupom lokalnih farmacevtskih podjetij ali poslovnih akvizicij na izbranih trgih.

3.4 Vpliv finančne krize na zaposlovanje

Zaposleni so ključ do dobrih poslovnih rezultatov, zato v Krki vlagajo v razvoj sodelavcev in skrbijo za dobre medsebojne odnose, počutje na delovnem mestu in izven njega. V letu 2009 zaposlujejo predvsem na področju marketinga in prodaje v odvisnih družbah in predstavništvih v tujini ter razvoju in raziskavah v Sloveniji. V Sloveniji se je število zaposlenih v prvem polletju 2009 povečalo za 79, v podjetjih in predstavništvih pa za 158. V tujini je zaposlenih več kot 47% vseh zaposlenih v skupini Krka. Trenutno imajo 112 štipendistov, pretežno s področja farmacije in kemije, štipendije pa podeljujejo tudi izjemnim študentom iz drugih Krki zanimivih področij. V šolskem letu 2008/09 so podelili štipendije 37 novim štipendistom, medtem ko so v šolskem letu 2007/08 štipendirali 50 novih študentov. S štipendiranjem zagotavljajo prihod novih sodelavcev.

Tabela 8: Število in struktura zaposlenih glede na izobrazbo v skupini Krka

Stopnja izobrazbe	30.6.2009		31.12.2008	
	Število zaposlenih	Delež (v %)	Število zaposlenih	Delež (v %)
Doktorji znanosti	82	1,0	76	1,0
Magistri znanosti	189	2,4	178	2,3
Univerzitetna izobrazba	3777	48,2	3604	47,4
Visokostrokovna izobrazba	611	7,8	596	7,8
Višješolska izobrazba	237	3,0	225	3,0
Srednješolska izobrazba	1527	19,5	1503	19,8
Ostalo	1416	18,1	1420	18,7
Skupaj	7839	100,0	7602	100,0
- Slovenija	4138	52,8	4059	53,4
- tujina	3701	47,2	3543	46,6

Vir: Polletno poročilo Krka, d.d., 2009.

Krka d.d., je eno redkih podjetij v Sloveniji, ki je kljub težkim gospodarskim razmeram in velikim odpuščanjem delavcev, v prvem polletju 2009 dodatno zaposlovalo. Število zaposlenih se je povečalo v vseh fazah stopnje izobrazbe in sicer za 237. Tako je bilo ob koncu prvega polletja v skupini Krka 7839 zaposlenih, kar je za 3% več kot na začetku leta. Dodatno so zaposlovali tako doktorje znanosti, magistre znanosti kot tudi tiste z univerzitetno izobrazbo,

visokostrokovno, višješolsko in srednješolsko. Do konca leta 2009 želi imeti Krka d.d. 8055 zaposlenih, od tega skoraj 48% v tujini. Ta cilj je dosegljiv, glede na povečanje zaposlenih v prvem polletju 2009. Finančna kriza očitno ni bistveno spremenila plane glede zaposlovanja delavne sile. Prav tako pa ni vidnih posledic, glede podpore družbe zaposlenim, pri pridobivanju novih znanj in višjih stopenj izobrazbe. Tako je na specialistični, magistrski in doktorski študij vključenih 90 zaposlenih, ob finančni podpori družbe.

3.5 Vpliv finančne krize na trgovanje z delnico

Krkina delnica z oznako KRKG kotira na Ljubljanski borzi od februarja 1997 in je razvrščena v prvo kotacijo Ljubljanske borze. Vse Krkine delnice so istega razreda (navadne, prosto prenosljive). Vsaka delnica, razen lastnih, prinaša en glas pri glasovanju na skupščini delničarjev. Krkina delnica je v obdobju od uvrstitve na borzo leta 1997 pa do konca leta 2008 ustvarila bistveno višjo donosnost od primerljivih indeksov, na primer Slovenskega borznega indeksa (SBI 20) in panožnega indeksa Bloomberg Europe Pharmaceutical (BE500 Pharmaceutical IX), ki zajema vsa pomembnejša evropska podjetja iz farmacevtske panoge.

Kot vidimo iz spodnjega grafa, je delnica Krke rasla vse od konca leta 2006, z manjšimi padci pa do 10.12. 2007, ko je dosegla svoj vrh. Takrat je tečaj delnice znašal 125 EUR. Od takrat naprej pa je večino časa tečaj delnice padal. To je bila posledica zelo slabih novic glede svetovne finančne krize. Takrat je nastopila panika in delničarji so prodajali svoje delnice za vsako ceno, v strahu, da ne bi izgubili še tega, kar imajo. Skupina Krka je leto 2008 končala z dvomestno rastjo prodaje (22%) in dobička (17%). Kljub temu je enotni tečaj delnice na račun finančne krize izgubil 61%, medtem ko je Slovenski borzni indeks (SBI 20) v istem obdobju padel za 68%. Padec tečaja delnice Krka je trajal vse do konca leta 2008, kjer je bil tečaj delnice na najnižji ravni in sicer 46,6 EUR. Nato se je tečaj stabiliziral in začel rasti. Tako je Krkina delnica v prvem polletju 2009 zabeležila močan odboj navzgor, saj se je tečaj v prvih šestih mesecih letošnjega leta povečal za 45% in je konec junija znašal 69,94 EUR. Najnižja vrednost tečaja v obdobju je bila dosežena na začetku januarja, in sicer 47,78 EUR, najvišja vrednost tečaja v istem obdobju pa je bila dosežena 8. junija, v višini 75,25 EUR. Slovenski borzni indeks (SBI 20) je v enakem obdobju zrasel za 15%.

Slika 1: Trgovanje s Krkinimi delnicami od leta 2006 do 2009

Vir: Moj denar, 2009.

Kot vidimo je viden vpliv krize na trgovanje s Krkino delnico. Vendar pa ta vpliv ni zaradi slabih poslovnih rezultatov skupine Krka, ampak mnogo bolj zaradi pomankanja likvidnosti in pesimističnega razpoloženja na trgu vrednostnih papirjev, zaradi padca večine vrednostnih papirjev. Vse naštetu se kaže v tem, da vlagatelji še vedno ne upajo vstopiti na trg vrednostnih papirjev, saj imajo nekateri še vedno grenak priokus, ko so zgubili od 50-70% ali več vrednosti svojega portfelja. Trenutno se na trg vrednostnih papirjev v večini upajo stopiti le podjetja, saj ona opravijo večino poslov, pri že tako zelo zmanjšanem trgovanju.

SKLEP

Finančna kriza se pojavlja v zvezi z različnimi tipi kriz, ki se pojavljajo na finančnih trgih. Tako finančne krize delimo na tri osnovne tipe, in sicer na valutno, bančno in dolžniško krizo. Vsaka od njih ima svoje vzroke nastanka in načine reševanja. Vzroke sedanje finančne krize najdemo v finančnem sistemu, ki je kreditiral kreditno nesposobne komitente. Ti so zaradi svojih neodplačanih kreditov resno ogrozili bančni sistem in nekatere finančne institucije so zaradi tega bankrotirale. Razlog, da je do tega prišlo, pa najdemo v svobodi, ki jo je bil deležen finančni sistem, saj ga oblasti niso dovolj dobro nadzirale.

V drugem poglavju smo pokazali, da ima sedanja finančna kriza dve smeri vpliva, preko ZDA v Evropo in druge dele sveta in iz finančnih trgov v realno gospodarstvo. Kriza je prizadela celotni realni sektor, en panoge bolj in druge manj. Najbolj izpostavljene so bile panoge, pri katerih je bolj elastično povpraševanje. Gre za dobrine, ki niso tako pomembne z vidika življenjskih

potrebščin (luksuzne dobrine). Kot primer sta bili prikazani avtomobilska industrija in industrija bele tehnike, kjer so podjetja beležila visoke izgube in v katerih so bili mnogi odpuščeni. Nekoliko manj so bile prizadete panoge s togim povpraševanjem. To so dobrine, ki so nujne za življenje in pri katerih je bil vpliv krize šibkejši. V to skupino panog, spadata tako prehrabena industrija kot farmacevtska industrija.

V tretjem poglavju smo skozi analizo pokazali in potrdili mojo hipotezo, da je vpliv finančne krize na družbo Krka, d.d., šibkejši, zaradi same narave panoge. Bilo je zaznati nekaj manjših posledic krize oziroma prilagajane družbe novim tržnim razmeram. Veliki padci prodaje so vidni pri izdelkih za samozdravljenje (16%) in pri kozmetičnih izdelkih (26%), ki je odraz manjše kupne moči zaradi trenutnih gospodarskih razmer. Pri Krkini osnovni dejavnosti, zdravilih na recept, pa ni vidnega vpliva finančne krize, saj se je prodaja povečala za dobre 4%. Tudi pri vlaganjih ni vidnega vpliva krize, saj družba Krka, d.d. ni zmanjšala sredstev in prav vsi bodoči projekti se odvijajo po načrtih, saj se podjetje zaveda, da ne sme zaostajati za konkurenti. S tem, ko Krka odpira nove proizvodne in distribucijske obrate v različnih evropskih državah si utrjuje položaj lokalne proizvajalke in veča svoj tržni delež. Krka je tudi v obdobju krize dodatno zaposlovala, kar je prava redkost. Do konca leta 2009 bi rada imela 8055 zaposlenih oziroma 6% več kot konec leta 2008. V prvi polovici leta 2009 je dosegla 3% rast zaposlenosti, kar kaže da je njihov cilj dosegljiv. Zelo močan vpliv finančne krize je bil viden na delnico Krke na trgu vrednostnih papirjev, saj je zaradi slabih novic po svetu in Sloveniji, glede stečajev družb in velikih odpuščanj, celoten trg vrednostnih papirjev padel. Glede na kazalce poslovanja takšen padec delnice ni bil upravičen. Padec se je zgodil zaradi nestabilnih gospodarskih razmer, saj so vlagatelji v strahu, da ne bi izgubili vsega prodajali tudi delnice Krke. V prvem polletju 2009 je cena delnice že zrasla za 45%, kar je za 30% več kot Slovenski borzni indeks (SBI 20). Če pogledamo na splošno, družbo Krka d.d., kriza ni močno prizadela, saj je Krka od nekdanjih težkih časov in dela v zelo konkurenčni panogi. Glede na rezultate prvega polletja 2009 bodo verjetno doseženi vsi letošnji načrti, to so 12-odstotna rast prodaje, dobiček na lanski ravni in 6 odstotkov novih delavcev. Krka d.d. spada med eno najboljših, če ne najboljše stoječe podjetje v Sloveniji.

LITERATURA IN VIRI

1. *Avtomobilska giganta močno čutita krizo [24 ur.com]*. (2009). Najdeno 8. avgusta na spletnem naslovu <http://24ur.com/novice/gospodarstvo/avtomobilska-giganta-mocno-cutita-krizo.html>
2. Đerić, L. (2009, 5. januar). Kriza udarila po avtomobilski industriji. *Delo FT*, str. 25.
3. Gorenje: Z julijem 600-800 delavcev na čakanje [24 ur.com]. (2009). Najdeno 8. avgusta na spletnem naslovu <http://24ur.com/novice/gospodarstvo/gorenje-v-rdecih-stevilkah.html>
4. Kesič, D. (2009, 4. maj). Svetovna kriza vzpodbuja nove prevzeme v farmacevtski industriji. *Delo FT*, str. 21 in 23.
5. Kohsaka A. (1999): *The Asian Crisis and the Globalisation of Financial Markets. Labour Migration and the Recent Financial Crisis in Asia*. Paris: OECD Publications.
6. Kovačič, D. & Mastnak, S. (2009, 2. marec). Proizvajalce bele tehnike je globalna kriza zelo prizadela. *Delo FT*, str. 11-12.
7. Krugman P. (2009): *Vrnitev ekonomike depresije*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
8. Lindič – Dragaš, Z. (2009, 8. junija). Novomeška Krka dobro ve, da ne sme zastati niti za hip. *Delo FT*, str. 18.
9. Medija [podjetja Kraš d.d.]. Najdeno 30. septembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.kras.hr/index.php?page=media>
10. Moj denar. Najdeno 30. septembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.mojdenar.com/>
11. Mrak M. (2002): *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV založba.
12. Mušič, A. (2009). Droga Kolinska želi postati regionalni vodja v panogi. *RTV SLO*. Najdeno 8. avgusta na spletnem naslovu <http://www.triera.net/natisni.php?id=A1199675>
13. News [podjetja Kellogg d.d.]. Najdeno 30. septembra 2009 na spletnem naslovu <http://www2.kelloggs.com/>
14. News [podjetja Merck d.d.]. Najdeno 8. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.merck.com/>
15. News [podjetja Novartis d.d.]. Najdeno 8. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.novartis.com/>
16. News [podjetja Pfizer d.d.]. Najdeno 8. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.pfizer.com/>
17. *Novice in sporočila [podjetja TPV d.d.]*. Najdeno 8. septembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.tpv.si/fs/>
18. *Novice [podjetja Gorenje d.d.]*. Najdeno 8. septembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.gorenjegroup.com/en/news>
19. *Novice [podjetja Revoz d.d.]*. Najdeno 8. septembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.revoz.si/sl/inside.cp2?cid=D26DF9BA-E15F-1656-8800-87FDF29554F0&linkid=latest>
20. *Novice [podjetja Žito d.d.]*. Najdeno 8. septembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.zito.si/>
21. *Odbor za kmetijstvo in za gospodarstvo z vrsto ukrepov za kmetijstvo v času krize [STA]*. (2009). Najdeno 8. avgusta na spletnem naslovu <http://www.findinfo.si/DnevneVsebine/Novice.aspx?id=7924>

22. Organizacija ZN za kmetijstvo in prehrano zaradi finančne krize opozarja na poslabšanje na področju prehrane [Dnevnik]. (2009). Najdeno 8. avgusta na spletnem naslovu <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042239592>
23. Pavlin, C. (2008, 10. novembra). Tudi v farmacevtski industriji odpuščajo. *Delo FT*, str. 19.
24. Pavlin, C. (2008, 22. december). Prihodnje leto bo eno najhujših. *Delo FT*, str. 17.
25. Pihlar, T. (2009). Živilska industrija: "Kupujmo slovensko in pomagali bomo drug drugemu". *Dnevnik*. Najdeno 8. septembra na spletnem naslovu <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042268324>
26. Pivk, A. & Rehar, A. (2009). Ni pomemben obseg sredstev, ampak tudi natančnost izplačevanja. *STA*. Najdeno 8. avgusta na spletnem naslovu <http://www.sta.si/vest.php?id=1361561>
27. Polletno poročilo 2009 [podjetja Cimos, d.d.]. Najdeno 8. Septembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.cimos.eu/>
28. Polletno poročilo 2009 [podjetja Krka, d.d.]. Najdeno 8. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.krka.si/>
29. Samuelson P., Nordhaus W. (2002): *Ekonomija*. Ljubljana: GV založba.
30. Štiblar F. (2008): *Svetovna kriza in Slovenci. Kako jo preživeti?* Ljubljana: Založba ZRC.
31. Žagar, L. (2008). Na udaru krize tudi avtomobilska industrija. *Finance-akademija*. Najdeno 25. maja na spletnem naslovu <http://www.finance-akademija.si/?go=article&artid=226317>
32. Žagar, L. (2008). Rast avtomobilske industrije kljub krizi. *Finance-akademija*. Najdeno 25. maja na spletnem naslovu <http://www.finance-akademija.si/?go=article&artid=230261>

PRILOGE

Kazalo prilog

Priloga 1: Pregled povezovanj svetovnih farmacevtskih družb v letu 2008 in 2009 1

Priloga 1: Pregled povezovanj svetovnih farmacevtskih družb v letu 2008 in 2009

Prevzeta družba	Prevzemnik	Vrednost prevzema v \$	Kreiranje sinergij
Wyeth, ZDA	<i>Pfizer, ZDA</i>	68 mrd	RR, izdelki, trgi, marketing in prodaja, zniževanje stroškov skupnega poslovanja
Genentech, ZDA	<i>Roche, Švica</i>	47 mrd za 44,1% delež	RR, izdelki, biotehnologija
Schering-Plough, ZDA	<i>Merck & Co., ZDA</i>	41 mrd	RR, izdelki, trgi, marketing in prodaja, zniževanje stroškov skupnega poslovanja
Stiefel Laboratories, ZDA	<i>GSK, V. Britanija</i>	3,6 mrd	izdelki - dermatologija, trgi, marketing in prodaja
Zentiva, Češka	<i>Sanofi-Aventis, Francija</i>	2,9 mrd za 75,1% delež	vstop na generični regionalni trg
Ovation Pharmaceuticals, ZDA	<i>H. Lundbeck, Danska</i>	900 mio	RR, izdelki, marketing in prodaja, vstop na trg ZDA
Laboratorios Kendrick, Meksiko	<i>Sanofi-Aventis, Francija</i>	prevzemna vrednost ni bila razkrita	vstop na generični trg Meksika
Medley, Brazilija	<i>Sanofi-Aventis, Francija</i>	500 mio EUR	vstop na generični trg Brazilije
BiPar Sciences, ZDA	<i>Sanofi-Aventis, Francija</i>	500 mio	RR, biotehnologija, izdelki za onkologijo
Alternova, Avstrija	<i>Krka, Slovenija</i>	1,3 mio EUR	vstop na generični trg Avstrije

Vir: Delo FT, 4.5.2009, str. 23.